

HAZIM ŠABANOVIĆ

NATPISI NA NADGROBNIM SPOMENICIMA MALKOČ-BEGA I NJEGOVOG SINA DŽAFER-BEGA

Opisujući Banju Luku Evlija Čelebija u svom putopisu kaže da se tu nalazi među ostalim, grob Malkoč-paše (*Siyahatnama* I, 507). Kad sam svojevremeno spremao prevod i komentar onih dijelova toga putopisa koji se odnose na jugoslovenske zemlje, nastojao sam da po mogućnosti izvršim identifikaciju istoriskih lica koja se spominju u tom putopisu, pa sam tako htio da utvrdim i to ko je stvarno bio taj Evlijin Malkoč-paša. Pri tome sam naišao na izvjesne poteškoće. U istoriji je sasvim dobro poznato ime Malkoč. U samoj Bosni imamo tokom 15, 16 i 17 stoljeća više članova znamenitog roda Malkoč-oglu ili Malkočević, kako ih ovim srpskohrvatskim imenom još od 15 vijeka zovu izvori, ne samo naši nego i njemački, mađarski i talijanski, — koji su igrali više manje značajne vojničke i političke uloge u našim zemljama, pa je na prvi mah bilo teško kazati na koga člana toga roda misli Evlija. Pogotovu kad on o tome svome Malkoč-paši osim golog imena ne daje nikakvih bližih podataka, niti on u svome putopisu gdje drugdje spominje kakvog Malkoč-pašu. Mjesto toga on jedanput spominje Ibrahim-bega Malkoč-oglu za koga kaže da je podigao jednu džamiju u Donjem Vakufu (*Siyahatnama* V, 444). Nabrajajući istaknute zapovjednike i krajiške vojskovođe iz vremena Sulejmana Veličanstvenoga (1520—1566) Evlija spominje, među ostalim, i nekog Ali-bega sina Malkoč-begova za koga kaže da je bio požeški sandžakbeg i da je zadao mnogo jada Hrvatskoj (*Siyahatname* I, 172). Ali od svih članova znamenitog roda Malkoč-oglu Evlija najviše ističe Malkoč-bega kome pripisuje osvojenje nekih gradova, kastela i palanaki po Hrvatskoj, Dalmaciji i Sloveniji (*Siyahatname* V, 463 i 489 i dalje). I na osnovu toga što Evlija kao i neki turski historičari (Pečevi, Katib Čelebi npr.) daje titulu paše mnogim krajiškim begovima i zapovjednicima kao Husrev-begu, Memi-begu, Isa-begu, Ferhat-begu i mnogim drugim koji tu titulu nisu nikada stekli, ja sam zaključio da je Evlija isto tako titulu »paša« dao i ratobornom Malkoč-begu i da se, prema tome, ovdje radi o istoj ličnosti, te da nam je Evlija svojim gornjim saopštenjem kazao da je u Banjoj Luci sahranjen onaj Malkoč-beg kome on pripisuje osvojenje nekih gradova po Hrvatskoj, Dalmaciji i Sloveniji, a koga tako često spominju ratni zapisi hrvatske i slovenske krajine i čija su ratnička djela opjevale neke narodne pjesme »turske i kaurse«. Tačnost Evlijinih saopštenja potvrđena je time što je Muhamed Garčević iz Banje Luke pronašao Malkoč-begov grob u Banjoj Luci sa natpisima koje ovdje izdajemo. Da Evlija o tome Malkoč-begu nije nešto više kazao, neće, mislim, biti uzrok to što bi predanje o Malkoč-begu »najljucem begu bosanskome« već u doba Evlije (g. 1660) bilo potpuno predato zaboravu, nego svakako stoga što je uspomena na Malkoč-bega u to doba bila još vrlo živa, pa Evlija nije smatrao potrebnim da o njemu

nešto više kaže i stoga što je Evlija pod svojim Malkoč pašom zaista mislio na ratobornog Malkoč-bega koji je »Slovinju robio«.

Pokraj ceste koja vodi iz Banje Luke u Gornji Šeher, upravo nadomak Gornjeg Šehera, preko puta Velikog groblja, nešto istočnije od turbeta bosanskog beglerbega Halil-paše (1589—1590) nalazi se jedna nekropola koju narod zove »Malkoči« i koja se izdvaja svojim posebnim oblikom, a sastoji se od tri groba koji se ističu time što su uzdignuti na povišenom postolju. Cijela je nekropola omanji (6×12 m) četverougaoni podium uzdignut 90 cm iznad površine zemlje i ograđen kamenom ogradom koja je izrađena od tesane sedre i pokrivena posebno profiliranim kamenim pločama. Na oba kraja nekropole, gornjem do puta i donjem, nalaze se dva velika sarkofaga izrađena od bijelog mramora. Između tih sarkofaga pobodeni su grobni kamenovi (*nišani*) čelo glave i nogu. Oni nišani što su pobodeni čelo glave su dugi i neobično vitki kameni stubovi četverougaonog oblika sa turbanima na vrhu a isklesani su od čistog bijelog mramora. Na njima se nalaze natpisi koji su majstorski uklesani reljefno u kamen. Nišani ispod nogu su okomite ploče koje su pri vrhu svedene šiljasto. Nišani trećeg groba, koji se nalazi između tih pobočnih grobova i koji nema sarkofaga, pobodeni su jednostavno u zidano tlo podijuma između pobočnih grobova. Na nišanima toga groba nema natpisa. Prema stručnom mišljenju Alije Bejtića ova nekropola spada u red najljepših spomenika svoje vrste na cijelom Balkanu. Kad je Muhamed Garčević pronašao ove spomenike i ispitivao natpise na njima, našao ih je obrasle u drač i obavijene gustom mahovinom, što je upućivalo na to da te spomenike nije niko odavno uređivao niti čitao natpise na njima. Nišani sa natpisima iz ove nekropole preneseni su u Etnografski muzej u Banjoj Luci gdje se i danas nalaze.

I

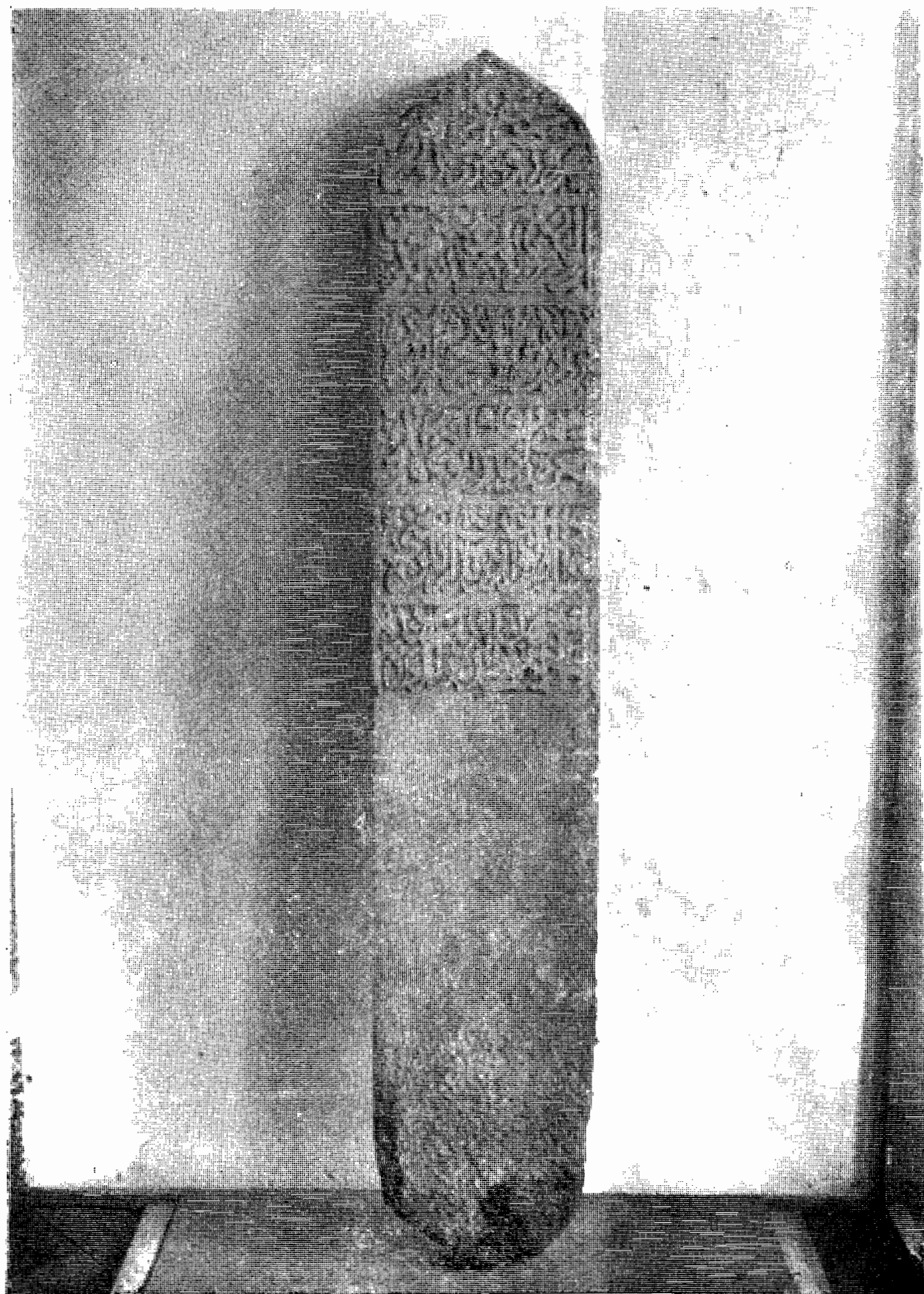
Natpis na nadgrobnom spomeniku Džaferbega sina Malkoč-begova

Ovaj je natpis napisan turskim jezikom u tri stiha koji se rimaju kao a b a a i skand'raju u metru *remel* u osam stopa (*remel el-musemmen*) koji se metrički označuje ovako (čitajući naravno, s desna na lijevo):

— ۰ — — — ۰ — — — ۰ — — — ۰ —

Natpis je majstorski napisan pismom *dželi-sulus* i uklesan na vanjskom polju četverougaonog nišana, a glasi po mome čitanju ovako:

سرور و سردار و غازی حضرت جعفر بکک
اولاً روح پاکه هر دمده رحمت بر مزید
بر دلاور پهلووانیدی جهانده زه شیر
نمره سینی ایشدن کافرلر [۱] اولوردی قدید
شاهد اولوب غیب ازنلر دیدلر تاریخینی
چابالشوب دین یولنده جهد [۱] ایدوب [۱] اولدی شهید

U više doslovnom nego literarnom prevodu ovi stihovi glase:

Čistoj duši blagorodnog vojskovođe, serdara i gazije Džafer-bega

Neka je svakog časa sve veća milost božja!

Na ovome svijetu bio je hrabar lav-junak.

Nevjernici su premirali od straha kad bi čuli njegov bojni poklič

Nevidljivi ljudi bili su svjedoci (pogibije njegove) i rekli datum

njegove smrti:

»Vojujući za vjeru i boreći se postao je šehid (martir)«

Sada ćemo ukazati na neke paleografske osobine ovoga natpisa, a po tom ćemo objasniti kako smo utvrdili datum smrti Džafer-bega Malkočevića koji je izražen u ovom natpisu po tzv. *ebdžed sistemu*. Na kraju ćemo izvršiti što je moguće kraću analizu sadržaja ovoga natpisa i ukazati sasvim ukratko, na njegov značaj za nauku. Ovaj natpis po svojoj ljepoti zaslužuje da se na njega osvrnemo i sa stanovišta istorije umjetnosti, ali ja to prepuštam kompetentnijim.

Upada u oči da u tome natpisu sa paleografskog stanovišta nedostaju početna slova kod nekoliko riječi, konkretno kod oblika obrazovanih od nekih pomoćnih glagola i to uvijek početni glas (*elif*). To je slučaj u riječi اولردی *olurdi* u četvrtom polustihu, te ایدوب *idub* i اولدی *oldi* u šestom polustihu. Dalje, upada u oči da su u trećem polustihu dvije riječi پہلوان *pehluvan* i ایدی *idi* napisane zajedno kao jedna riječ پہلوانیدی *pehluvanidi*. Stoga je i tu moralo ispasti početno slovo, opet *elif*, od riječi ایدی *idi*. Po pravopisu to, naravno, nije pravilno, ali se takve pojave susreću u natpisima iako ne baš često. One nastaju, mislim, stoga što ih dikтираju kaligrafske ili hronografske nužnosti. Kaligrafske, stoga što kaligraf nema uvijek dovoljno prostora da u natpis unese sve potrebne elemente, a da to u isto vrijeme ne ide na uštrb reljefnosti i ljepote natpisa, a nekada i na račun pravilnosti stiha, odnosno metra, i rime u dotičnom stihu. No to se, mislim, svakako najčešće događa iz hronografskih razloga stoga što bi se u težnji za kaligrafskom i pravopisnom dosljednošću u mnogim slučajevima morao da žrtvuje najljepši i najsretniji stih po sadržaju i formi, jer on, napisan potpuno pravilno bez ikakvih ispuštanja slova, ne bi davao tačan hronostih odnosno tačan datum koji inače po sistemu *ebdžed* mora da *dā* brojčana vrijednost slova u hronostihu. Iz toga slijedi, dalje, da se ispuštena slova nikad ne uzimaju u obzir pri izračunavanju datuma po sistemu *ebdžed*, kao što je to poznato. Upravo takav slučaj imamo u ovome natpisu, koji nam daje potvrdu za ispravnost gornjih objašnjenja kako će se to iz daljnjih izlaganja vidjeti.

Kad se arapskim slovima zadnjeg polustiha koja treba da *dādu* datum Džafer-begove smrti *dā* njihova brojčana vrijednost po sistemu *ebdžed*, pa se ti brojevi saberu, trebalo bi da nam taj zbir *dā* godinu smrti Džafer-bega, na čijem se grobnom spomeniku nalazi ovaj natpis. Međutim u ovome natpisu nije takav

slučaj, bez obzira na to što su, kako smo vidjeli, neka slova u riječima toga polustiha ispuštena. Da bi ova izlaganja bila jasnija, donosimo sva slova zadnjeg polustiha s naznakom njihove brojčane vrijednosti:

1	2	3	4	Rekapitulacija
چ — 3	د — 4	ج — 3	و — 6	1 — 345
ا — 1	ی — 10	ه — 5	ل — 30	2 — 169
ب — 2	ن — 50	د — 4	د — 4	3 — 34
ا — 1	ی — 10	ی — 10	ی — 10	4 — 369
ل — 30	و — 6	د — 4	ش — 300	917
ش — 300	ل — 30	و — 6	ه — 5	
و — 6	ن — 50	ب — 2	ی — 10	
ب — 2	د — 4	34	د — 4	
345	ه — 5		369	
	169			

Dakle, zbir brojčane vrijednosti slova u zadnjem polustihu iznosi svega 917, što bi značilo da je Džafer-beg umro te godine. Hidžretska godina 917 odgovara 1511/12 godini naše ere. Grob na kome se nalazio ovaj natpis nalazi se, kako smo rekli, u Banjoj Luci a Turci su zauzeli Baňju Luku tek 1528 godine, dakle najmanje 16 godina kasnije nego što bi taj Džafer-beg na čijem se grobu nalazio ovaj natpis bio pokopan u Banjoj Luci. Već zbog toga ovaj se račun ne može usvojiti. Stoga sam ponovo provjerio svoje čitanje toga polustiha i gornji račun, ali je rezultat ostao isti. Jednu poteškoću pri rešavanju ovoga problema predstavljalo je i to što se u ovome natpisu navodi samo lično ime Džafer-begovo bez ikakve poblize oznake, očeva imena, zvanja itd. I da se grob na kome se nalazio našan sa ovim natpisom nije nalazio u istoj nekropoli u kojoj se nalazi grob Malkoč-bega sina Osmanova, za koga znamo da je imao sina Džafer-bega, mi sada ne bi imali nikakva sigurna načina da utvrdimo identitet ove ličnosti, a bez toga opet, ne bi mogli na osnovu samoga ovoga natpisa pravilno objasniti način kojim je izražen datum Džafer-begove smrti u tome natpisu. Vidjeli smo, naime, da godina koju daje zadnji polustih, tačnije godina koju daje zbir brojčane vrijednosti slova u riječima iza riječi *tārīhini*, ne može biti godina Džafer-begove smrti i da tome broju moramo nešto dodati. A načelo dodavanja, odnosno oduzimanja stanovitih brojeva pri izračunavanju datuma izraženih riječima po sistemu *eb-džed*, nije nepoznato. Na slične slučajeve nailazi se i u drugim natpisima. Upoređi, npr., natpise na grobnim spomenicima Ajni-Dedeta i Šemsi-Dedeta u Sarajevu (*Glasnik Zemaljskog muzeja* = GZM XXIII, 1911, 183—186), ali moram napomenuti da meni ni jedan raniji slučaj nije zadavao takve poteškoće na kakve sam naišao u ovome natpisu. Datum smrti u natpisima na grobnim spomenicima pomenutih šejhova izraženi su takođe u stihu riječima, ali su uz to naznačeni i brojkama. Samo se ni u jednom od ta dva natpisa ne slažu godine koje

daje zbir slova hronostiha sa godinama označenim brojkama, ali se za to po sadržaju predzadnjeg polustiha prvog natpisa može zaključiti da zbiru brojčane vrijednosti slova zadnjeg polustiha toga natpisa treba dodati broj pet, a iz sadržaja predzadnjeg polustiha drugog natpisa može se zaključiti da zbiru brojčane vrijednosti slova zadnjeg polustiha u tome drugom natpisu treba oduzeti broj sedam. I kad se tako postupi, onda se datumi smrti izraženi riječima potpuno slažu sa datumima izraženim brojkama u oba ta natpisa. U našem natpisu imamo isti slučaj. Da se tu mora nešto dodavati, upućuje prije svega okolnost što nije moguće da ovaj Džafer-beg bude sahranjen u Banjoj Luci 917 godine po hidžri, 1511/12 po našoj eri, kad se zna da su Turci zauzeli Banju Luku tek 1528 g., čak i bez obzira na identitet toga Džafer-bega sa Džafer-begom sinom Malkoč-begovim. Na to, dalje, upućuju riječi *šahid olub gayb erenler* u predzadnjem polustihu. Tu se, dakle, kaže da su »nevidljivi ljudi« (*gayb erenler*) bili prisutni pogibiji i mučeničkoj smrti Džafer-begovoj i to upućuje da te »nevidljive ljude« treba dodati broju koji nam daje brojčana vrijednost slova u zadnjem polustihu po sistemu ebdžed. To je, dosta jasno i prosto, ali sada dolazi ono što je u ovome natpisu najkomplikovanije. U dva naprijed spomenuta primjera, u natpisima na grobnim spomenicima Ajni-Dedeta i Šemsi-Dedeta, jasno je istaknuto koje brojeve treba dodati, odnosno oduzeti, pa da dobijemo tačne datume u tim natpisima izražene riječima po sistemu ebdžed. Osim toga u oba ta natpisa imamo datume izražene i brojkama koji nas čuvaju od toga da pri postupku i preračunavanju ne pogriješimo. U našem natpisu, međutim, nemamo ni jedno ni drugo. Tu treba, vidi se, dodati »nevidljive ljude«, a njihov broj nije opet precizno određen, kako ćemo to odmah pokazati.

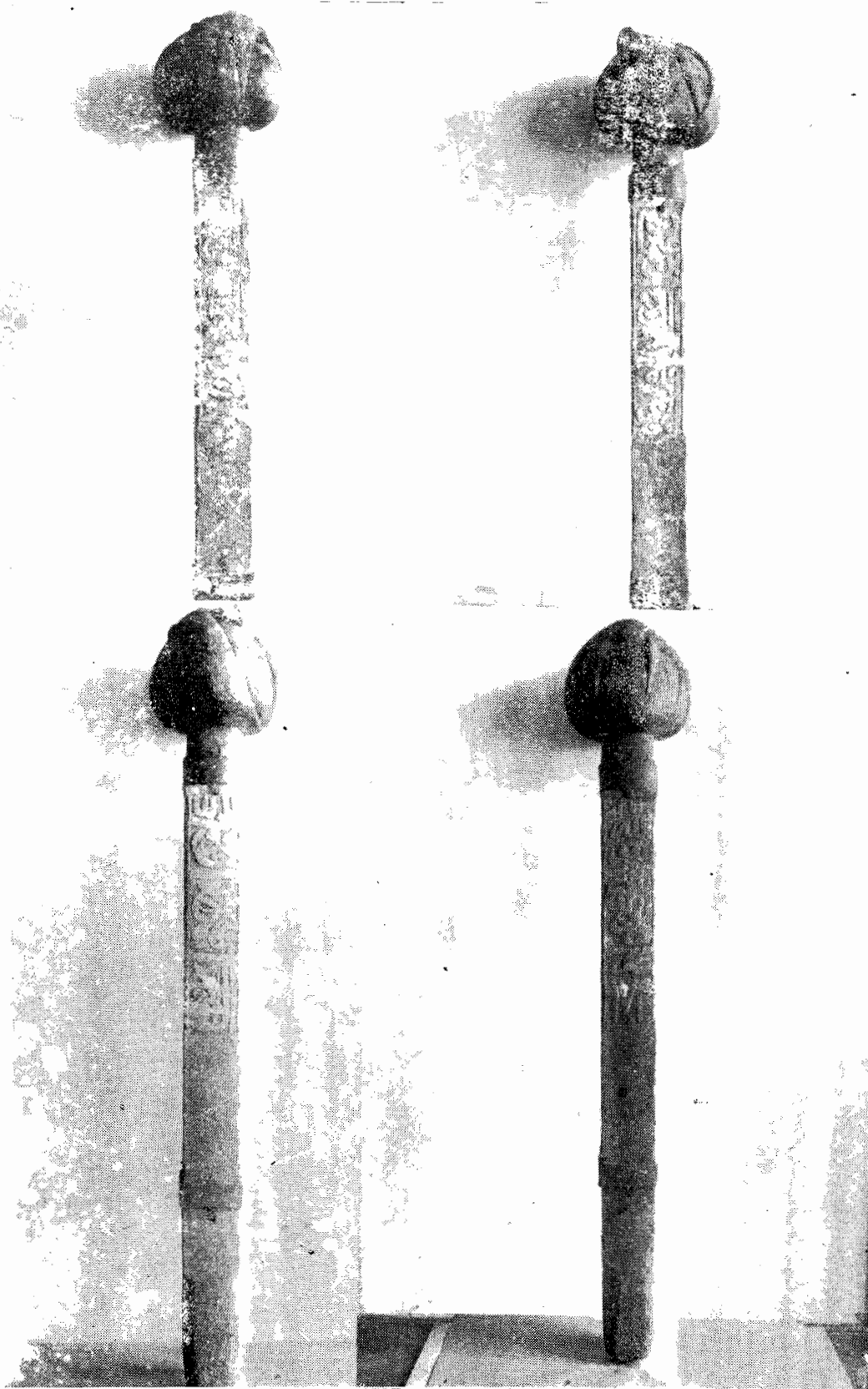
Turski izraz *gayb erenler* je bukvalan prevod arapskog religiozno-mističkog termina *ridžâl el-gayb* koji označuje hijerarhiju svetih nevidljivih ljudi, koji su u svojoj hijerarhiji klasifikovani skoro na isti način kod različitih pisaca. Prema tim piscima na zemlji je uvijek bilo svetih ljudi, ali njihova svetost nije bila uvijek vidljiva i javna, ili nije stalno vidljiva. Isto tako po shvatanju tih pisaca postoji stalno i hijerarhija svetih ljudi na taj način što se, u slučaju smrti jednog člana te hijerarhije ona odmah nadoknađuje tako da broj uvijek bude potpun. U hijerarhiji odozdo prema gore su: *ahyâr*, 300 na broju; *abdâl*, 40; *eb-râr*, 7; *evtâd*, 4; *nukabâ*, 3; i *kutb* ili *gavs* kao jedini. Prema jednoj drugoj klasifikaciji ova hijerarhija ima sedam stupnjeva. Na kraju su *nukabâ*, 300 na broju, od kojih svaki bez posebne titule stoji na čelu jedne grupe svetih ljudi. Iznad njih su *nudžebâ*; zatim *abdâl*, između 40 i 70 na broju, zatim dolaze *hiyâr* kojih ima 7, *evtâd*, 4. Zatim dolazi *kutb*, najveći svetac svoga vremena, a iznad sviju stoji *gavs*. Ova je podjela konstatovana u Alžiru. Za nas je ovdje interesantna klasifikacija svetih nevidljivih ljudi koja je postojala u centralnom dijelu Osman-ske imperije u 16 vijeku. Prema D'Ohssonu u Turskoj je postojala sljedeća ranglista koja je takođe obuhvatala 7 stupnjeva. Po toj klasifikaciji na svijetu stalno živi 356 nevidljivih ljudi. Prvi je *gavs-i a'zam* (najviše utočište), drugi je njegov vezir, *kutb* ili *pol*. Zatim dolaze *evtâd* (stubovi). Ostali se nazivaju prema njihovom broju: *üçler* 3, *yediler* 7, *kirkler* 40 i *üç-yüzler* 300. Kao i u hrišćanstvu sveti ljudi su i po islamskom religioznom shvatanju zaštitnici gradova, sela, zanata i esnafa. U Turskoj je za vrijeme carstva skoro svaka pokrajina imala svoga sveca, od kojih su mnogi poštivani skoro po cijelom carstvu. Pored ostalih

svojih dužnosti sveti ljudi, odnosno izvjesne kategorije svetih ljudi, imali su zadatak da štite i pomažu muslimanske ratnike u borbi za vjeru. (Više o tome vidi Mustafa b. Ahmed zvani Ālī, *Hilyet er-ridžal* (rukopis u Orijent. institutu u Sarajevu); *Handwörterbuch des Islam* Leiden 1941 s. v. Walī, Bedīl, Tasawwuf). No svi ovi i drugi podaci o ovome terminu, — kojim raspolažemo, ne daju nam mogućnosti da na osnovu ovoga natpisa tačno utvrdimo datum smrti Džafer-bega Malkočevića. Ne znamo naime, koje »nevidljive ljude« treba dodati broju 917 pa da dobijemo taj datum. I da nemamo nikakvih drugih da tako kažem indirektnih, vanjskih, pomagala koja nam pomažu da ovaj problem riješimo teško da bi uopšte uspjeli da ovo pitanje objasnimo i sa sigurnošću riješimo samo na osnovu mogućnosti koje nam daje ovaj natpis. Na sreću mi sasvim pouzdano znamo iz drugih izvora da je Džafer-beg o kome se radi u ovom natpisu umro g. 1560. Dne 15 septembra 1560 godine javio je lajtnant Vid Halek iz Varaždina generalu Herberstajnu da su hrvatske haramije u boju kod Popovca blizu Čazme ubili »Šaferbega« sina Malkoč-begova (v. Lopašić, *Starine XIX*, str. 9 i dalje).

Džafer-beg se spominje živ još 8 juna 1560 godine. To znači da je on poginuo negdje između 8 juna i 15 septembra 1560 godine. Ali s obzirom na relativno dobru organizaciju obavještajne službe na hrvatskoj i slovinskoj krajini u ono ratno doba i s obzirom na značaj toga događaja Herberstajn je dobio vijest o Džafer-begovoj pogibiji i uspjehu hrvatskih haramija svakako odmah nakon toga slučaja, pa je prema tome Džafer-beg poginuo oko 10 septembra 1560 godine, a to znači potkraj 967 godine po hidžri. To dalje znači da broju 917, koji nam daje brojčana vrijednost zadnjeg polustiha, moramo dodati još 50 da bi dobili g. 967 po h. odnosno 1560 po našoj eri. Drugim riječima, mi moramo pronaći 50 »nevidljivih ljudi« koji su bili prisutni Džafer-begovoj pogibiji i svjedočili da je on umro mučeničkom smrću kao gazija i šehit (martir).

Iz gornjeg objašnjenja termina *gayb erenler* vidjeli smo da broj svih »nevidljivih ljudi« daleko premašuje broj pedeset koji nama treba. Što se opet tiče pojedinih kategorija »nevidljivih ljudi« vidimo da se ni jedna od njih ne podudara sa brojem pedeset. Ali na osnovu činjenice što u Bosni i danas, ukoliko se još uopšte zna za ove pojmove, — to se znade samo za sljedeće tri kategorije »nevidljivih ljudi« i to: *učleri* (tri), *jedileri* (sedam), i *krkleri* (četrdeset). Vjerovatno se u Bosni tako shvatao gornji termin i u 16 vijeku kad je nastao ovaj natpis, pogotovu kad je, kako smo vidjeli, klasifikacija »nevidljivih ljudi« u raznim zemljama nejednaka. Na osnovu toga ja sam zaključio da mi ovdje broju 917 moramo dodati te tri kategorije »nevidljivih ljudi«. Jer kad saberemo brojeve »nevidljivih ljudi« u tri spomenute kategorije, upravo dobijemo broj pedeset ($3+7+40=50$) koji nam treba da objasnimo kako je u ovome natpisu izražen datum smrti Džafer-bega Malkočevića. I kad broju 917 koji nam daje zbir brojčane vrijednosti slova u zadnjem polustihu po sistemu *ebdžed* dodamo tih 50 »nevidljivih ljudi« dobijemo broj 967, a ta godina po hidžri odgovara g. 1560 po našoj eri, kada je Džafer-beg zaista poginuo.

H. Šabanović: Natpisi na nadgrobnim spomenicima Malkočbega i t. d.

II

Natpis na nadgrobnom kamenu Malkoč-bega sina Osman-begova

Natpis je napisan arapskim jezikom u prozi i uklesan pismom *subus* u tri reda na sva četiri polja četverougaoznog nišana koji je stajao čelo glave Malkoč-begova groba, a glasi po mome čitanju ovako:

4	3	2	1
غفر الله له	في اول	بن عثمان	المتوفى
ولوالديه	شهر ربيع	الامير في	المرحوم
سنة ٩٧٣	الاخري	لواي كليس	ملقوج

Upada u oči da red riječi u tome natpisu nije sasvim normalan. Po normalnom redu riječi taj bi tekst glasio ovako:

المتوفى المرحوم ملقوج بن عثمان الامير في لواي كليس في اول شهر ربيع الاخرى سنة ٩٧٣ غفر الله له ولوالديه

Ovaj natpis u doslovnom prevodu glasi:

- 1 Pokojni (od boga) pomilovani Malkoč
- 2 sin Osmanov, sandžakbeg kliški,
- 3 prvi dan mjeseca rebī'el uhrā
- 4 godine 973¹, — neka Allah oprosti njemu i njegovim roditeljima!

Rekli smo da nam ovaj natpis potvrđuje saopštenje Evlije Čelebije da je u Banjoj Luci sahranjen ratoborni Malkoč-beg. Ali se time ne iscrpljuje značaj ovoga natpisa za istorisku nauku. On nam pruža još nekoliko vrlo važnih pojedinosti iz dosta tamne istorije bosanskog ogranka poznatog roda Malkoč-oglu i daje mogućnost da ispravimo neka pogrešna shvatanja koja o tome vladaju u nauci.

Prije svega ovaj nam natpis daje mogućnost da otklonimo kolebanja u pitanju: ko je bio onaj subaša Malkošić što ga spominje Kuripešić i za čije se ime veže najstarija vijest o našim narodnim pjesmama; dalje možemo da tačno odgovorimo na pitanje: ko je bio onaj ratoborni Malkoč koga toliko spominju ratni anali hrvatske i slovinske krajine, i napokon ko je bio onaj Malkoč-beg sin Osmanov, savremenik mletačkog poslanika C. Zena. Ova pitanja mučila su mnoge naučnike kako ranije tako i danas. Glavna poteškoća kod rešavanja tih pitanja sastojala se u tome što Malkoč može biti i lično i porodično ime. I premda svi domaći i zapadni izvori tu ličnost spominju pod imenom Malkoč-beg, Malkoč sin Kara-Osmanov, Malkoč Karušmanović i sl., ipak su svi naučnici koji su o njemu nekim povodom pisali uzimali da je Malkoč ovdje porodično a ne lično ime, a u pitanju ličnog imena toga Malkoč-bega shvatanja su bila podvojena. Hammer ga zove Ali-beg,¹ Bašagić ga identifikuje sa Kara-Osmanom (Skenderpašićem), Šimčik je pisao da se taj Malkoč punim imenom zvao Osman-beg Malkočević.² Babinger je mislio da je onaj Malkoč-beg, savremenik mletačkog po-

¹ tj. 26 oktobra 1565 godine.

¹ Hammer, *Geschichte d. Osman. Reiches*. Pest 1840, sv. II, 259.

² A. Šimčik, *Odsutnost Husrev-begova iz Sarajeva god. 1534—1536* u GZM XLVI, 1934, 98.

slanika C. Zena, nije niko drugi nego Bali-beg Malkoč-oglu sin Kara Osmanov i da i onaj Osman čiju je grobnicu Zeno vidio u selu Kopčiću u Uskoplju — nije otac nego djed toga Malkoč-bega te da se tu radi o jednoj pogrešci mletačkog poslanika.³ Mazalić, međutim, nezavisno od Babingera misli da mi tomu Malkoču sinu Osmanovu nažalost još uvijek imena ne znamo, ali smatra da će Hammerova tvrdnja (da je tome Malkoču ime Alibeg) biti najispravnija.⁴ Ovaj natpis pokazuje da nijedno od tih mišljenja nije tačno i daje mogućnost da se ovo pitanje definitivno riješi.

Iz toga natpisa vidi se prije svega da je Malkoč ovdje lično a ne porodično ime. To nam potvrđuje i jedno originalno pismo na turskom jeziku što ga je u svojstvu hercegovačkog sandžakbega uputio Dubrovačkoj republici isti ovaj Malkoč-beg u zadnjoj dekadi mjeseca redžeba 969 (između 27 marta i 5 aprila 1562 godine, a koje sam ljetos našao u Državnom arhivu u Dubrovniku (Acta turcarum, Serija B, X 50, 65). Na kraju tog pisma koje sadrži intervenciju Malkoč-bega u vezi nekih potraživanja dvojice hercegovačkih trgovaca od Republike, — on se potpisao ovako: el-fakir Malkoč bin Osmān mīri livāyi Hersek = *Siromah Malkoč sin Osmanov sandžakbeg hercegovački*. Na osnovu ta dva prvorazredna istoriska izvora mi sada sasvim pouzdano znamo da je onaj Malkoč-beg što je pokopan u Banjoj Luci imao lično ime Malkoč, da mu je ocu bilo ime Osman i da je on identičan sa onim Malkoč-begom sinom Osmanovim što ga spominje mletački poslanik C. Zeno koji kaže da je u Uskoplju vidio grob Osmana oca Malkoč-begova. Iz toga, dalje, proizlazi da je onaj Malkoč koga toliko spominju spomenici hrvatske i slovenske krajine imao lično ime Malkoč, da je on zaista sin Osmanov i da je upravo taj »najluči beg bosanski« sahranjen u Banjoj Luci i identičan sa Evlijinim Malkoč-pašom. Kad pouzdano znamo da je Malkoč-begovu ocu ime Osman, onda vidimo da su spomenuti navodi mletačkog poslanika C. Zena sasvim tačni i da je onaj Osman što mu je Zeno vidio grob u Uskoplju, otac našeg Malkoč-bega, zaista pokopan u onoj nekropoli u selu Kopčiću u Uskoplju i da ta grobnica, odnosno turbe pripada Osmanu najstarijem poznatom pretku bosanskog ogranka znamenitog roda Malkoč-oglu, a ne nekom drugom. Ostaje nepoznato zašto je naš Malkoč-beg sahranio svoga sina Džafer-bega u Banjoj Luci u nekropoli u kojoj su pet godina kasnije sahranjeni i njegovi zemni ostaci, a ne uz grob svoga oca starog Kara Osman-bega, gdje su sahranjeni, izgleda, i neki drugi članovi istog roda (Balibeg, na pr.).

Iz našeg natpisa vidi se, dalje, da je Malkoč-beg umro u svojstvu kliškog sandžakbega prvi dan mjeseca rebi el-ahira 973 = 26 oktobra 1565 godine. Prema tome nisu tačne tvrdnje Bašagića, Babingera i Mazalića da je naš Malkoč-beg umro g. 1562. Te su tvrdnje vjerovatno zasnovane na kazivanjima mađarskog historičara N. Istvanffy-a (+1615) koji izvještava da je jedan Malkoč (Malccius) bio sandžakbeg u Temišvaru, a zatim u Pečuju, da je umro u Pečuju g. 1562 u dubokoj starosti te da su mu njegovi vojnici, obučeni u žalobna odijela, prenijeli tijelo iz Mađarske u Hercegovinu da ga pokopaju uz njegove pretke. Na osnovu onoga što je naprijed utvrđeno sada moramo tim saopštenjima mađarskog historičara dati drukčiju interpretaciju. To se kazivanje ne može nikako odnositi na našega Malkoč-bega, jer je on umro u svojstvu kliškog, a ne pečujskog

³ Fr. Babinger, *Beitrage zur Geschichte des Geschlechtes der Malqoç-oghli's* u *Annali dell' Istituto Orientale di Napoli*, n. s. vol. I, 130.

⁴ Mazalić, *Biograd—Prusac*, u GZM 1951, 160.

sandžakbega, i to ne 1562 nego 1565 godine. Kazivanja Istvanffy-a odnose se sigurno na Bali-bega Malkoč-oglu, brata našeg Malkoč-bega i drugog sina Kara Osmanova, kako je zaključio Babinger. Mjesto u koje je Bali-beg prenešen iz Mađarske biće sigurno Uskoplje, gdje mu je i otac sahranjen. Trebalo bi sada da upotpunimo poznate podatke o životu i djelovanju Malkoč-bega i nekih drugih članova bosanskog ogranka roda Malkoč-oglu, ali o tome ćemo govoriti u posebnom radu o ovoj porodici.

Na nišanima trećeg groba nema natpisa i mi danas više ne znamo ko je sahranjen u tom grobu. Najvjerovatnije je da su tu sahranjeni posmrtni ostaci drugog sina Malkoč-begova, Husein-bega, ili onog trećeg čije nam ime sada nije poznato. U vezi s time moramo se osvrnuti na one navode Evlije Čelebije koji, govoreći o najistaknutijim emirima Sulejmana Veličanstvenoga, ističe među ostalim i Ali-bega sina Malkoč-begova. Evlija kaže da je taj Ali-beg bio sandžak požeški i da je zadao dosta jada Hrvatskoj (*Siyahatnama* I, 172). Evlija je taj podatak uzeo, mislim, od Pečevije koji takođe ističe ista lica kao istaknute emire Sulejmana Veličanstvenoga (*Tarih-i Pečevi* I, 44—48, a naročito 46). Međutim, ova kazivanja Pečevije i Evlije Čelebije čine mi se nemoguća i mislim da se tu radi o nečijoj omašci. Vidjeli smo da Pečevija kao i Evlija Čelebija kaže da je taj Ali-beg sin Malkoč-begov bio sandžak požeški. Po kazivanju Pečevije to je njegovo begovanje u Požegi padalo u vrijeme vlade velikog vezira Rustem paše, dakle negdje između 1544—1553 godine. To se, međutim, ne može dovesti u sklad sa činjenicom da je požeški sandžak od 1541—1545 bio Murat-beg Tardić Šibeničanin koga je opet naslijedio Ulama-beg. S druge strane da navodni Malkoč-begov sin Ali-beg postane sandžak beg prije nego što se na taj položaj bio uspeo sam Malkoč-beg to je vrlo teško vjerovati i pod pretpostavkom da je taj Malkoč-beg imao nekog sina Ali-bega starijeg od njegovog navodno najstarijeg sina Džafer-bega. Na osnovu svega toga mislim da se nikako ne mogu usvojiti, odnosno bukvalno shvatiti, podaci Pečevije i Evlije Čelebije da je naš Malkoč-beg imao nekog sina Ali-bega. Te navode, ako nisu nečija pogreška koja se jednostavno prepisivala iz jednog djela u drugo, morali bi tumačiti jedino tako da je ovdje ime Malkoč upotrebjeno u smislu porodičnog imena i da je rečeno *Ali-beg bin Malkoč* u smislu *Ali-beg Malkoč-oglu*. U tome slučaju morali bi pretpostaviti da je stari Kara Osman Malkoč-oglu pored Malkoč-bega i Bali-bega imao još jednog sina Ali-bega, ali opet taj Ali-beg nije mogao biti požeški sandžak-beg u početku vlade velikog vezira Rustem-paše kako kaže Pečevija, jer su nam poznati požeški sandžak-bezi iz toga vremena i među njima nema nikakvog Ali-bega. Pisac od koga je potekao gornji podatak mislio je, možda, na Bali-bega brata Malkoč-begova ili na Bali-begova sina Ali-bega. Kako god bilo neće biti tačno kazivanje Pečevije i Evlije Čelebije da se među emirima Sulejmanovog doba isticao Ali-beg sin Malkoč-begov koji bi bio požeški sandžak u početku prve vlade velikog vezira Rustem paše.

RÉSUMÉ:**INSCRIPTIONS SUR LES MONUMENTS FUNÉRAIRES DE MALKOTCH BEY ET DE SON FILS GIAFER BEY.**

Jusqu' à présent on ne savait pas qui ç'avait été le Malkotch bey, fils d'Osman, dont parle l'envoyé diplomatique vénitien et auteur de relations de voyages C. ZENO comme aussi tant et tant de documents historiques. On ignorait pareillement qui ç'avait été le Malkotch pacha dont Evliya Tchélébiya dit qu'il a été inhumé à Bagna Louka. Les inscriptions que nous publions ici répondent à ces questions et à beaucoup d'autres relatives à l'histoire de la branche bosniaque de la famille de Malkotch oglu, dont les membres ont aux 15. 16. et 17. siècles joué d'importants rôles politiques et militaires dans les pays yougoslaves. La première inscription est importante en premier lieu du point de vue épigraphique parce que la date de mort de Giafer bey y est exprimée dans le système appelé »ebdjed«, d'après lequel à la somme des valeurs numériques des lettres du chronostiche doivent s'additionner quelques catégories des ainsi nommés »hommes invisibles« (gayb erenler). En l'absence de renseignements précis sur ce que, dans la Bosnie du XVI siècle, signifiait l'expression »gayb erenler«, ce chronostiche n'eût pu être convenablement élucidé sans avoir recours à d'autres sources historiques. De notre explication il ressort que le terme susmentionné ne se rapporte dans ce cas qu'à trois catégories des hommes invisibles.

De la seconde inscription sur le monument funéraire de Malkotch bey, fils d'Osman, il résulte que le Malkotch, fils d'Osman, dont parle C. Zéno, portait le prénom de Malkotch, était fils de Kara Osman; que ce Malkotch bey a été inhumé à Bagna Louka, qu'il était mort en qualité de sangiak-bey de Klis en l'an 1565 et que par conséquent il n'est pas identique avec le Malkotch dont Istvanffy dit qu'il était mort en l'an 1562.
